

تقویت و توسعه دیپلماسی فرهنگی با استفاده از ظرفیت کتابخانه‌ها

جعفر درباغ عنبران^۱

ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ ۗ وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ ۚ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ
بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ ۗ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ.

[مردم را] با حکمت و اندرز نیکو به راه پروردگارت دعوت کن، و با آنان به نیکوترین شیوه به بحث [و
مجادله] پرداز، یقیناً پروردگارت به کسانی که از راه او گمراه شده‌اند و نیز به راه یافتگان داناتر است.^۲

چکیده

در دهه های اخیر، عرصه روابط بین الملل، به شدت، تحت تأثیر عوامل فرهنگی و هویتی قرار دارد. از این رو، کسب وجهه بین المللی در میان سایر اقوام و ملت ها و اثرگذاری بر رفتار آن ها؛ ایجاد نهادهای علمی، فرهنگی جدید به منظور برقراری روابط پایدار و صمیمیت بیشتر میان جوامع مختلف؛ فهم دقیق اصول موجود در فرهنگ سایر ملت ها و کنکاش در ریشه های فرهنگی و اجتماعی دیگر جوامع با هدف ارتقای درک متقابل میان ملت ها و به عبارتی، دسترسی به قدرت نرم، از جمله اهداف مهم و در عین حال، تصریح نشده دیپلماسی کشورها در حوزه سیاست بین الملل است. در دیپلماسی فرهنگی فرصت بهتری برای حضور جدی تر و مجال بیشتری برای ایفای نقش موثرتر توسط بازیگران غیررسمی، نهادهای مدنی و اشخاص حقیقی و حقوقی غیردولتی مهیا است. در این مقاله نقش کتابخانه های کشور در دیپلماسی فرهنگی و جایگاه آنها در تبادل ایده ها، انگاره ها، ایده آل ها، اندیشه ها، اطلاعات، هنر، دانش، مهارت ها، باورها، سنت ها و سایر خاصه ها و عناصر فرهنگی کشور با سایر کشورها و ملت ها جهت ایجاد و تقویت درک و فهم متقابل مورد بررسی قرار گرفته است. تقویت و توسعه دیپلماسی فرهنگی و روابط بین الملل در کتابخانه ها و بهره برداری دستگاه دیپلماسی فرهنگی از این ظرفیت بصورت هماهنگ و پرهیز از انجام موازی کاری و تداخل وظایف می تواند به تقویت دیپلماسی فرهنگی ایران منجر شود. عمده ترین ساز و کارهای توسعه و تقویت دیپلماسی فرهنگی با استفاده از ظرفیت های کتابخانه های کشور از چند جنبه شناسایی و دسته بندی گردیده است که به طور کلی عبارتند از: جذب گردشگران فرهنگی؛ همکاری با موسسه فرهنگی اگو؛ برگزاری همایش ها، جشنواره و دوره های آموزشی در سطح منطقه و بین الملل؛ برقراری ارتباط با رایزنان فرهنگی؛ همکاری با انجمن ها و اتحادیه های کتابخانه ای بین المللی؛ ایجاد کنسرسیوم ها و اتحادیه های کتابخانه ای در کشورهای منطقه.

کلیدواژه های موضوعی: دیپلماسی فرهنگی، روابط بین الملل، روابط فرهنگی، همکاری بین کتابخانه ای، کتابخانه ها

مقدمه

در دهه های اخیر، عرصه روابط بین الملل، به شدت، تحت تأثیر عوامل فرهنگی و هویتی قرار دارد. از این رو، کسب وجهه و اعتبار بین المللی و نفوذ در افکار عمومی و به عبارتی، دسترسی به قدرت نرم، از جمله اهداف مهم و در عین حال، تصریح نشده دیپلماسی کشورها در حوزه سیاست بین الملل است که این مهم، به تناسب موقعیت، جایگاه، امکانات، فرصت ها و ظرفیت های فرهنگی هر کشور به شیوه ها و مکانیسم های مختلف تعقیب می گردد. از این رو دولت ها درصدد تحکیم بنیان های معرفتی فرهنگ خود و تعمیم ارزش ها، دانش ها و نگرش های تولید شده به فراسوی مرزهای جغرافیایی خود می باشند، تا یکی از

^۱ - کارشناس ارشد کتابداری و معاون هماهنگی و رئیس کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی، jdarbagha@gmail.com

ابزارهای اعمال قدرت را در کنار قدرت سیاسی و نظامی (قدرت سخت) همراه خود نموده و با استعانت از مکانیسم اقناع فرهنگی به جای کاربرد زور، اذهان و افکار عمومی جهانیان را در راستای منافع و اهداف خود هم سو نمایند. نتیجه آنکه دیپلماسی فرهنگی و رسانه‌ها به عنوان مهم‌ترین ابزار اعمال قدرت نرم (فرهنگی) در سیاست جهانی، تأثیر شگرفی بر پیشبرد اهداف و منافع ملی کشورها دارد (خراسانی، ۱۳۸۷).

از دیدگاه جان باد (۱۳۷۶: ص. ۱۵۵) کتابخانه رسانه‌ای جمعی و وسیله‌ای برای انتقال فرهنگ است. لیکن، در ارتباطات بین‌المللی و تبادلات و تفاهم‌نامه‌های کتابخانه‌ای، دسترسی به منابع مورد نیاز به سادگی فراهم نمی‌شود. صادق زاده و ایقان (۱۳۹۰، ص. ۸۹ و ۹۰) معتقد است سیاست کشورهای که منابع اطلاعاتی بسیار دارند، حذف مانع‌های تجارت محصولات اطلاعاتی، فناوری‌ها، خدمات و جریان بدون مانع داده‌ها در خارج از مرزهایشان است و سیاست کشورهای دارای منابع اطلاعاتی کمتر توسعه یافته، تعیین جای منابع اطلاع‌رسانی است که برای توسعه آینده کشورشان حائز اهمیت بسیار است، به گونه‌ای که این کشورها بتوانند به منافع مستقیم و غیرمستقیم مرتبط با توسعه این گونه منابع دست یابند. به عبارت دیگر، اطلاعات و دسترسی برابر به آن به منزله وسایل کاهش وابستگی در روابط اقتصادی، سیاسی و فرهنگی تلقی می‌شود. به مفهومی گسترده، مطالعه جریان بین‌المللی اطلاعات رهیافت دیگری به مطالعه روابط بین‌الملل و راهبردی برای توسعه دیپلماسی فرهنگی است. به نظر خانم ناتالیا تیولینا ما در زمان و عصری زندگی می‌کنیم که تلاش‌های زیادی از طرف کشورها، ملت‌ها و مردمان مختلف برای ایجاد تفاهم هر چه بیشتر با یکدیگر به عمل می‌آید و در حیطه دانش‌ها، تفاهم متقابل مهم‌ترین شرط برای حفظ صلح در جهان می‌باشد. چون فن‌آوری به صورت عامل از بین برنده فرهنگ‌ها عمل می‌کند، لذا کتابداری و کتابخانه با جمع‌آوری کردن رکوردهایی از بهترین موفقیت‌های بشری و تک‌تک انسان‌ها، نقش مهمی را به عهده می‌گیرد و به این ترتیب به ایجاد تفاهم بهتر بین مردم کمک می‌کند (کرزیس و لیتون: ۱۳۸۰، ص. چهار).

طرح مسئله

وضعیت فعلی مدیریت مناسبات فرهنگی بین‌المللی، سیاست‌گذاری، انسجام، هماهنگی، هدایت، حمایت و نظارت بر فعالیت‌های فرهنگی تبلیغی به نظر قدمی و مصطفوی (۱۳۸۸: ص. ۷۶) در وضعیت مطلوب نمی‌باشد لذا لازم است در این ارتباط بازنگری و اصلاحات لازم صورت پذیرد. نتیجه بررسی تحقیق قدمی و مصطفوی (۱۳۸۸: ص. ۷۷) نشان می‌دهد که موازی‌کاری، تداخل وظایف، تعدد مراکز تصمیم‌گیری، فقدان متولی برای برخی امور در عین تعدد متولی برای رشته‌های دیگر فعالیتی، در فعالیتهای فرهنگی، تبلیغی خارج از کشور وجود دارد که با بازنگری در وظایف و ساختار تشکیلاتی دستگاه‌های اجرایی عامل در خارج از کشور و همچنین با بکارگیری مدل‌های متمرکز روابط فرهنگی بین‌المللی می‌توان به ساماندهی فعالیت‌های فرهنگی و تبلیغی در خارج از کشور اقدام کرد. بطوریکه فعالیت‌های فرهنگی بین‌المللی دستگاه‌های اجرایی، سازمان‌ها و نهادهای فعال یا عامل در داخل و خارج از کشور اعم از دولتی و غیردولتی بصورت هماهنگ و دارای رابطه ارگانیک شده و از انجام موازی‌کاری و تداخل وظایف جلوگیری شود (قدمی و مصطفوی، ۱۳۸۸: ص. ۸۱).

در حیطه کتابداری و اطلاع‌رسانی و مشارکت کتابخانه‌های بزرگ کشور در مناسبات فرهنگی بین‌المللی ضروری است به فعالیت و برنامه‌های سازمان‌های مرتبط در سطح بین‌الملل توجه نمود. از گذشته، سازمان‌های بین‌المللی نظیر یونسکو، ایفلا^۳ و فید^۴ برای نیل به همکاری بین‌المللی تلاش‌هایی کرده‌اند. هدف این تلاش‌ها "گسترش همکاری ملی" است و در نتیجه متأثر از چگونگی

^۳- International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA)

^۴- Federation International of Information and Documentation (FID). این موسسه در سال ۲۰۰۲ منحل شده است.

همکاری درون هر کشور، کارآیی وسایل مورد استفاده، نوع کتابخانه‌ها، وضعیت توسعه آنها و میزان بازتاب اهداف و وظایف آنها در سایر کشورهاست (نشاط، ۱۳۷۹: ص. ۳۸).

نقش سیاست خارجی در همکاری‌های منطقه‌ای و فرا منطقه‌ای

شواهد نشان می‌دهد در سطح بین الملل ایران از آمادگی موثر و فراگیرتری برای همکاری‌های فرامنطقه‌ای برخوردار است. مشارکت و ائتلاف با قدرت‌های بزرگ را بخشی از اهداف و مطلوبیت‌های استراتژیک خود می‌داند. از سوی دیگر تلاش می‌کند تا شرایطی را ایجاد کند تا بر اساس آن طیف گسترده‌ای از همکاری‌های معطوف به مشارکت منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای را بوجود آورد (محمدی، ۱۳۸۶: ص. ۱۴۳). در سطح جهان اسلام، سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در شرایطی می‌تواند نقش سازنده در ارتباط با حوزه‌های فرهنگی داشته باشد که قادر به ارتقاء سطح توانایی‌های خود برای سازگاری بین‌المللی باشد. این امر به منزله تلاش برای یکسان‌سازی قواعد هنجاری در کشورهای اسلامی است (محمدی، ۱۳۸۶: ص. ۱۵۹). در سطح خاورمیانه اگر ایران بتواند به مطلوبیت‌های جدیدی از طریق ائتلاف با کشورهای خاورمیانه دست یابد، زمینه برای گسترش سطح روابط در حوزه‌های دیگر نیز فراهم خواهد شد (محمدی، ۱۳۸۶: ص. ۱۸۰). در سطح همسایگان، ۵ حوزه جغرافیایی مورد ملاحظه قرار دارد.

الف) حلقه امنیتی در حوزه خلیج فارس شامل کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس؛

ب) حلقه غرب ایران در قالب کشورهای عراق، سوریه، ترکیه و اردن؛

ج) حلقه قفقاز شامل کشورهای ارمنستان، آذربایجان، گرجستان و روسیه؛

د) حلقه ژئوپلیتیکی آسیای مرکزی با توجه به نقش چین و روسیه؛

ه) حلقه شرق ایران بر مدار کشورهای افغانستان، پاکستان و هند؛

شواهد نشان می‌دهد که هر یک از حوزه‌های ژئوپلیتیکی یاد شده، با نشانه‌هایی از همگرایی و واگرایی همراه می‌باشد. بنابراین ضرورت‌های استراتژیک امنیت ایجاد می‌کند که زمینه‌های قدرت‌سازی از طریق ائتلاف و همبستگی با واحدهای هر حوزه جغرافیایی شکل گیرد (محمدی، ۱۳۸۶: ص. ۱۸۳-۱۸۵).

معنای دیپلماسی فرهنگی

براساس تعریف میلتن کامینگز^۵ دیپلماسی فرهنگی عبارت است از مبادله و تبادل ایده‌ها، انگاره‌ها، ایده‌آل‌ها، اندیشه‌ها، اطلاعات، هنر، دانش، مهارت‌ها، باورها، سنت‌ها و سایر خاصه‌ها و عناصر فرهنگی میان یک کشور و دیگر کشورها و ملت‌ها جهت ایجاد و تقویت درک و فهم متقابل. دیپلماسی فرهنگی حوزه‌ای از دیپلماسی است که به برقراری، توسعه و پیگیری روابط با کشورهای خارجی از طریق فرهنگ، هنر و آموزش مربوط است. به عبارت دیگر، دیپلماسی فرهنگی تلاش می‌کند با استفاده از فرهنگ و عناصر و مولفه‌های فرهنگی مانند ایده‌ها، ارزش‌ها، اطلاعات، هنر، زبان و ادبیات و ... بر افکار عمومی دیگر کشورها تأثیر بگذارد و از طریق نزدیک کردن هر چه بیشتر نظرات و افکار مردمان سرزمین‌های مختلف و گاه با تأکید بر مشترکات فرهنگی فی مابین، به تقویت تفاهم متقابل کمک نماید (دهشیری، ۱۳۹۳: ص. ۲۱-۲۲).

اهداف دیپلماسی فرهنگی

⁵ . Milton C. Cummings

از نظر موکو و تامپسون^۶، دولت‌ها از طریق دیپلماسی فرهنگی سه هدف عمده را دنبال می‌کنند:

۱. کسب وجهه بین‌المللی در میان سایر اقوام و ملت‌ها و اثرگذاری بر رفتار آن‌ها؛
۲. ایجاد نهادهای علمی، فرهنگی جدید به منظور برقراری روابط پایدار و صمیمیت بیشتر میان جوامع مختلف؛
۳. فهم دقیق اصول موجود در فرهنگ سایر ملت‌ها و کنکاش در ریشه‌های فرهنگی و اجتماعی دیگر جوامع با هدف ارتقای درک متقابل میان ملت‌ها (دهشیری، ۱۳۹۳: ص. ۳۰).

فواید دیپلماسی فرهنگی

مزایای استفاده از فرهنگ و به خدمت گرفتن ابزارهای فرهنگی در دیپلماسی به شرح زیر می‌باشد:

۱. مواجه شدن با مقاومت کمتر در جوامع و کشورهای مقصد؛
۲. عاری بودن دیپلماسی فرهنگی از لحنی خصمانه و آمرانه در کنار جذابیت بیشتر و نامحسوس بودن اعمال آن و در نتیجه، هدف قرار دادن ذهن و روح مخاطبان خود؛
۳. در دیپلماسی فرهنگی فرصت بهتری برای حضور جدی‌تر و مجال بیشتری برای ایفای نقش موثرتر توسط بازیگران غیررسمی، نهادهای مدنی و اشخاص حقیقی و حقوقی غیردولتی مهیا می‌شود؛
۴. دیپلماسی فرهنگی بیشتر به دنبال کشف، تعریف و ترویج ارزش‌ها و منافع مشترک و جهان‌شمول و سپس، تأمین منافع ملی در چارچوب این ارزش‌ها و منافع مشترک است؛
۵. دیپلماسی فرهنگی می‌تواند به منزله فتح بابی برای مفاهیم بیشتر و بهتر میان کشورها به کار گرفته شود؛
۶. دیپلماسی فرهنگی می‌تواند خلاقانه‌تر، انعطاف‌پذیرتر و حتی فرصت‌طلبانه‌تر از دیپلماسی کلاسیک و سنتی در بسیاری از حوزه‌ها طراحی و اجرا شود (دهشیری، ۱۳۹۳: ص. ۳۱-۳۲).

ساز و کارهای دیپلماسی فرهنگی

دیپلماسی فرهنگی را می‌توان به شیوه‌های فراوان و برای اهداف متفاوت به کار گرفت. مهم‌ترین کارگزاران دیپلماسی فرهنگی عبارت‌اند از:

- بخش عمومی: از طریق حکومت‌ها و دیگر سازمان‌های دارای انگیزه‌های سیاسی در جهت افزایش منافع ملی یا منطقه‌ای.
- جامعه مدنی: از طریق سازمان‌ها و افراد غیردولتی، با انگیزه فراهم آوردن فرصت‌هایی برای توسعه و ترغیب سکوه‌های مبادله فرهنگی دو جانبه.
- بخش خصوصی: از طریق شرکت‌های خصوصی علاقه‌مند به توسعه ارتباطات بین فرهنگی (دهشیری، ۱۳۹۳: ص. ۳۲-۳۳).

روش‌ها و ساز و کارهایی را که به وسیله و در پرتو آنها می‌توان از فرهنگ و قابلیت‌های فرهنگی در خدمت دیپلماسی بهره‌برداری کرد در چارچوب زیر قابل دسته‌بندی هستند:

⁶ . Soedjat Moko and Kenneth Thompson

۱. برجسته کردن نقش و تأثیر فرهیختگان و دانشمندان تاریخ گذشته و معاصر کشور متبوع در پیشرفت علم و ادب در سطح جهان و استفاده از شهرت، محبوبیت و موقعیت آنها برای اهداف راهبردی دیپلماسی فرهنگی.
۲. استفاده از ظرفیت های نهفته در زبان و ادبیات کشور و ترویج آن از طریق تأسیس رشته زبان و ادبیات کشور متبوع در دانشگاه های مهم جهان و نیز اعطای بورس های منظم و مستمر تحصیلی در سطوح عالی کارشناسی ارشد و دکتری به منظور اشاعه فرهنگ و زبان کشور در سطح جهان.
۳. حضور مؤثر در مجامع و همایش های بین المللی در کنار شرکت فعال در رخدادها و جشنواره های هنری و ورزشی بین المللی و نیز برگزاری منظم نمایشگاه ها، گردهمایی ها، کارگاه ها و همایش های فرهنگی در کشور مقصد.
۴. تأکید ویژه بر ارائه آموزش های خاص فرهنگی به دیپلمات ها و تربیت دیپلمات هایی فرهیخته و آشنا با نقاط قوت و ظرائف فرهنگی هر دو کشور مبدأ و مقصد.
۵. کمک به راه اندازی مراکز کشورشناسی (ایران شناسی ...) و ایجاد این کرسی در دانشگاه های معتبر جهان در کنار ارائه فرصت های مطالعاتی کوتاه مدت به کارشناسان دانشگاهی و علاقه مندان به فرهنگ و ادب کشور متبوع با هدف جذب نخبگان و اصحاب فکر و اندیشه از کشورهای مقصد (خانی، ۱۳۸۴: ص. ۱۳۹-۱۴۰)

نقش سازمان های غیردولتی در روابط بین المللی

سازمان های بین المللی در ابتدای هزاره سوم تبدیل به یکی از مهم ترین بازیگران عرصه روابط بین الملل شده و با گستره تأثیرگذاری وسیعی در سطح ملی و بین المللی در تمامی موضوعات مبتلابه جوامع و جامعه بین المللی وارد شده اند (طباطبایی، ۱۳۸۷: ص. ۹۷). از طرف دیگر، سازمان های غیردولتی نیز متأثر از انقلاب اطلاعات و ارتباطات و توجه بیشتر به سیاست سطح پایین، رشد فزاینده ای یافته اند. محققان روابط بین الملل اعتقاد دارند، سازمان های غیردولتی یکی از بازیگران عمده روابط بین الملل در قرن بیست و یکم خواهند بود. سازمان های غیردولتی هم اکنون در بسیاری از سازمان های بین المللی به عنوان ناظر یا مشاور حضور دارند و پیش بینی ها از ورود این سازمان ها به عنوان "تصمیم ساز" در آینده حکایت دارند. در این راستا، برنامه ریزی و هماهنگی با سازمان های غیردولتی ایران در جهت توانمند کردن آنها و استفاده از پتانسیل های این سازمان ها در جهت اهداف عالی کشور یک موضوع بسیار مهم برای ارتقای جایگاه ایران در سازمان های بین المللی به شمار می رود. این فرایند بایستی براساس یک برنامه ریزی منسجم و آینده نگر و به دور از تنگ نظری و تعصبات صورت پذیرد (طباطبایی، ۱۳۸۷: ص. ۱۷۱).

انتخاب نمایندگان موفق و کارآمد در سازمان های بین المللی

حضور نمایندگان موفق و کارآمد دولت ها (نهادهای دولتی یا سازمان های غیردولتی) و همچنین گزینش آنها در سازمان های بین المللی یک ضرورت اجتناب ناپذیر امروزی و دارای پیامدهای کوتاه مدت، میان مدت و بلند مدت موثر یا غیر موثر برای دولت ها در عرصه تعاملات بین المللی موجود است. موضوع بسیار مهم در این چهارچوب، انتخاب نمایندگان کشور با شاخص هایی همانند تسلط علمی و عملی بر فضای بین المللی و مقوله سازمان های بین المللی، تسلط علمی و عملی بر سازمان بین المللی که در آن مشغول به کار یا با آن همکاری خواهند کرد، تسلط بر زبان انگلیسی و یک زبان دیگر بین المللی (فرانسه، روسی، اسپانیولی، عربی، چینی)، تسلط بر تاریخ، تمدن و فرهنگ ایرانی، تسلط علمی و عملی بر فنون مذاکره، چانه زنی، لابی گری و ارتباط، سابقه متداوم و موثر فعالیت بین المللی به ویژه فعالیت در سازمان های بین المللی، مقبولیت و محبوبیت در جوامع بین المللی و شهرت علمی و فرهنگی است (طباطبایی، ۱۳۸۷: ص. ۱۰۵-۱۰۷). در این مسیر بهره گیری و استفاده از نیروهای حرفه ای، کارآمد و صاحب نظر در

ارتباط با سازمان های بین المللی می تواند نقشی بسزا در تأمین منافع راهبردی ایران در سازمان های بین المللی داشته باشد (طباطبایی، ۱۳۸۷: ص. ۱۱۵).

کارگزاران دیپلماسی فرهنگی

نهادهای و سازمان های مختلف و متعددی در امر دیپلماسی فرهنگی فعال هستند که به اختصار معرفی می شوند.

الف) سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی: این سازمان دولتی و زیر نظر وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی است. معاونت بین الملل این سازمان عهده دار هدایت و هماهنگی فعالیت های فرهنگی خارج از کشور و نظارت بر عملکرد ۹۴ نمایندگی به صورت رایزنی فرهنگی، وابستگی فرهنگی، نمایندگی غیررسمی، مرکز تحقیقات زبان فارسی، دفتر نمایندگی فرهنگی، مراکز ایران شناسی، سفیر و رایزنی فرهنگی و اکردیته کشور است که هم اکنون در حدود ۷۰ کشور جهان مستقر هستند.

ب) سازمان تبلیغات اسلامی: این سازمان از جمله نهادهایی است که با هدف اعتلای فرهنگ نغز و پر بار اسلام راستین و تبلور حیات معنوی و تبیین و ترویج شاخص های اعتقادی، بنیاد نهاده شد.

ج) بنیاد سعدی: این بنیاد در اردیبهشت ۱۳۹۲ با الحاق شورای گسترش زبان و ادبیات فارسی ایجاد گردید و امور علمی، تحقیقی، سیاست گذاری و برنامه ریزی درباره آموزش زبان و ادب فارسی به غیرفارسی زبانان در سطح جهان را بر عهده دارد.

د) شورای عالی ایرانیان خارج از کشور: این شورا زیر مجموعه وزارت امور خارجه است.

هـ) مجمع جهانی اهل البیت علیهم السلام: یک سازمان غیردولتی است که تحت اشراف مقام معظم رهبری تأسیس شده است.

و) مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی

ز) سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری

ح) جامعه المصطفی (ص) العالمیه: نهاد علمی - بین المللی است برای تربیت مجتهدان، پژوهشگران، مدرسان و مبلغان با پذیرش دانش پژوه از ۱۰۳ کشور جهان. این دانشگاه در بیش از ۶۰ کشور دارای نمایندگی است (دهشیری، ۱۳۹۳: ص. ۵۴-۶۳).

در زیر فهرست عضویت دولت جمهوری اسلامی ایران در سازمان ها و مجامع بین المللی از سوی طباطبایی (۱۳۸۷: ص. ۱۷۷-۱۸۶) ارائه شده که برخی اطلاعات آن می تواند در حوزه کاری کتابخانه های بزرگ کشور قرار گرفته و حتی امکانات عضویت برخی کتابخانه های کشور به عنوان نهاد غیردولتی در برخی از این سازمان های بین المللی فراهم گردد.

ردیف	سازمان بین المللی	وزارتخانه / سازمان عضو
۱	سازمان کنفرانس اسلامی	وزارت امور خارجه
۲	سازمان جهانی مالکیت معنوی	سازمان ثبت اسناد و املاک کشور
۳	سازمان بین المللی آموزشی، علمی و فرهنگی ملل متحد (UNESCO)	وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
۴	مرکز بین المللی مطالعه، حفاظت و مرمت آثار تاریخ - فرهنگی (ایکروم)	سازمان میراث فرهنگی و گردشگری
۵	کنوانسیون حفظ میراث فرهنگ و طبیعی جهان	سازمان میراث فرهنگی و گردشگری
۶	مرکز تحقیقات تاریخ، هنر و فرهنگ اسلامی (ارسیکا) ^۷	وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی (سازمان فرهنگ و ارتباطات)

⁷ (www.ircica.org) مرکز الابحاث للتاریخ والفنون والثقافة الاسلامیه -

اسلامی)		
وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی (سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی)	موسسه فرهنگی اکو	۷
وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی(دانشگاه علوم پزشکی ایران)، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری (مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران)، وزارت آموزش و پرورش، سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران	فدراسیون بین المللی انجمن ها و موسسات کتابداری (ایفلا)	۸
سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران	مرکز بین المللی ثبت پایندها	۹
وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی(دانشگاه علوم پزشکی ایران)	اتحادیه دانشگاه های جهان اسلام	۱۰
وزارت علوم، تحقیقات و فناوری	شبکه بین المللی اصطلاح شناسی	۱۱
وزارت علوم، تحقیقات و فناوری (پژوهشگاه علوم انسانی)	اتحادیه بین المللی تاریخ و فلسفه علم	۱۲
وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی (فیلمخانه ایران)	فدراسیون بین المللی آرشیو فیلم	۱۳
وزارت علوم، تحقیقات و فناوری	کمیته دائمی همکاری های علمی و فناوری سازمان کنفرانس اسلامی (کامستک)	۱۴

ائتلاف ها و کنسرسیوم های کتابخانه ای

مارکوسن معتقد است که همکاری کتابخانه ای در سه سطح مطرح می شود: همکاری، ائتلاف و شبکه.

۱. همکاری کتابخانه ای فعالیت مشترک میان دو یا چند کتابخانه که برای تسهیل، پیشبرد و اعتلای فعالیتهای کتابخانه و برای استفاده از منابع و ارائه خدمات به استفاده کنندگان طراحی شده باشد.
۲. ائتلاف کتابخانه ای. نوع خاصی از همکاری بین کتابخانه ای است که به منطقه جغرافیایی خاص، تعداد معدودی کتابخانه و موضوعی مشخص مربوط است و دارای دستورالعمل و اصول خاصی است.
۳. شبکه کتابخانه ای. نوع خاصی از عملیات کتابخانه ای که برای متمرکز سازی یا توسعه برنامه ها و خدمات اشتراکی شامل استفاده از رایانه و ارتباطات است و دارای دفتر مرکزی یا گروه کارکنانی برای ایفای برنامه های شبکه و هماهنگی آنهاست. نظام های همکاری کتابخانه ای که از آن به شبکه اطلاع رسانی تعبیر می شود عبارت است از نظام های همکاری کتابخانه ای در یک منطقه جغرافیایی یا یک حوزه موضوعی که مرکزی هماهنگ کننده دارد و به عنوان مجرای ارتباطی عمل می کند(نشاط، ۱۳۷۹: ص. ۷-۸).

علی بین و دمرچی لو (۱۳۹۰: ص. ۷) پیدایش ائتلاف ها یا کنسرسیوم های کتابخانه ای را یک تحول بسیار امیدبخش در مسیر افزایش اشتراک منابع می دانند. سوهانیان حقیقی(۱۳۸۸) معاهدات امانت بین کتابخانه ای، طرح های مجموعه سازی اشتراکی و تدوین قواعد و استانداردهایی برای توصیف آثار مختلف به منظور یکدست کردن نحوه دسترسی به آثار با هدف استفاده از اطلاعات کتابشناختی را از جمله جلوه های گرایش به همکاری های ملی، منطقه ای و بین المللی و حرکت به سمت جهان گرایی بیشتر در حرفه کتابداری و اطلاع رسانی می داند. ایسلام(به نقل از علی بیگ و دمرچی لو، ۱۳۹۰: ص. ۲۰) نیز در پژوهش خود، مزایای تشکیل کنسرسیوم را چنین برشمرده است:

- تقویت منابع توسط اشتراک مجموعه موجود از طریق فهرستگان مجازی

- اشتراک در مجموعه ها و مجموعه سازی: هر کتابخانه قادر است که با عناوین منحصر به فرد خود در کنسرسیوم همکاری و شرکت داشته باشد- اجتناب از نسخ تکراری
  - اشتراک در ذخیره منابع
  - اشتراک در آرشیو کردن منابع
  - اشتراک در تخصص های کارکنان- یک کنسرسیوم فرصت هایی را برای کارکنان و اعضا فراهم می کند تا مهارت های جدیدی بدست آورند و با افرادی که فرصتی برای تجربه های متفاوت ندارند، تقابل داشته باشند.
  - اشتراک در ریسک کردن- به این ترتیب، اعضای کنسرسیوم می توانند پروژه هایی را که طولانی تر از آن است که یک موسسه به تنهایی و با احساس امنیت آن را بپذیرد، تقبل کنند.
  - این شکل همکاری امکان امانت گرفتن کتاب ها، نشریات، مقالات و مجلات علمی که در محل در دسترس نیستند، برای کتابخانه های عضو فراهم می کند.
  - دسترسی الکترونیک، استفاده کننده را قادر می کند که جستجوی خود را از راه دور انجام و درخواست خود را ارائه دهد.
  - کاهش هزینه کتابخانه به کمک قیمت "خرید گروهی" که پایین تر از خریدهای انفرادی است
  - فشار به تهیه کنندگان به خصوص ناشران که نرخ افزایش هزینه خرید اطلاعات را کاهش دهند.
- سیوئل (۱۳۷۷: ص. ۲۴) معتقد است اشتراک منابع، به مشارکت متقابل یک گروه از کتابخانه ها در یک کشور محدود نمی شود. در این میان دو عنصر جدید دخالت دارد: اول، اتکا بر منابع خارج (اعم از بین المللی، منطقه ای یا ملیت های بیگانه) برای تکمیل منابع ملی و دوم اینکه، اشتراک منابع در ازای دریافت وجه می تواند مکمل اشتراک متقابل منابع باشد. در این خصوص آشنایی با ائتلاف بین المللی کنسرسیوم های کتابخانه ای (آی سی او ال سی)^۸ و استفاده از اطلاعات مندرج در وب سایت عمومی آن^۹، همچنین آشنایی با موسسه اطلاعات الکترونیک برای کتابخانه ها (ایفل)^{۱۰} و ملاحظه وب سایت آن^{۱۱} می تواند به کتابخانه های کشور در ایجاد کنسرسیوم های کتابخانه ای در سطح منطقه، فرمانطقه و بین الملل کمک و از ابتکارات و تحولات جدید جهانی در حوزه اطلاع رسانی آگاهی بخشد.
- البته موانع بسیاری بر سر راه همکاری وجود دارد. بزرگترین این موانع فقدان تسهیلاتی است که برای همکاری موفقیت آمیز میان کتابخانه ها، پیش زمینه محسوب می شود. هر یک از این پیش زمینه ها را نشاط (۱۳۷۹: ص. ۱۳۳-۱۴۱) شرح داده که مختصر آن در اینجا بیان می شود.
- الف) توافق بر سر مراحل و اجرای همکاری (تعدیل در ساختار): هنگامی که مفاهیم و نظریات سنتی در مورد کتابخانه ها در یک ساختار سازمانی خودمدار استوار باشد در اینصورت فاقد توانایی های سازمانی درونی و بیرونی برای همکاری های مؤثر و مورد نیاز خواهد بود. جهت تحقق همکاری میان کتابخانه ها، مسئولان این واحدها باید بیاموزند که تعهدات و نیازمندیهای خود را در محیطی کاملاً متفاوت با گذشته ببینند، محیطی که در آن هر کتابخانه یک کل مستقل نبوده، بلکه جزئی از یک کل است.
- ب) وجود سرمایه گذاری کافی: مسلم است که برای به وجود آوردن یک طرح حقیقی همکاری، مخارج زیادی لازم است و اگر وجود سرمایه یکی از پیش نیازهای کتابخانه باشد، می توان گفت که همکاری ایجاد خواهد شد.

⁸ - International Coalition of Library Consortia (ICOLC)

⁹ - [Http://www.yale.edu/consortia](http://www.yale.edu/consortia)

¹⁰ - Electronic Information for Libraries (eIFL)

¹¹ - <http://www.eifl.net/cps/sections/home>

ج) وجود منابع قابل اشتراک: همکاری میان کتابخانه های ضعیف، بی گمان همکاری ضعیفی خواهد بود. همکاری مناسب مستلزم کتابخانه های مناسب است. برای رفع مشکل منابع و گسترش و توسعه هماهنگ مجموعه به دو گونه می توان عمل کرد:

۱. برقراری امکانات گسترش و همکاری در زمینه سفارش و گردآوری مشترک مواد برای جلوگیری از خرید مجدد، بخصوص در مورد منابع و نشریات گرانبیقیمت و یا انتشار و توزیع فهرست انتخاب و سفارش کتابخانه ها در محدوده ای که با یکدیگر توافق همکاری دارند. برای این منظور کتابخانه هایی که جهت انجام دادن این همکاری به توافق رسیده اند درصدی از بودجه خرید کتابشان را کنار گذاشته، مجموع این بودجه را مشترکاً با توجه به نیازهای موجود برای خرید منابع صرف می کنند.

۲. ایجاد مجموعه های متوازن موضوعی یکی دیگر از راه حل های احتمالی تأمین منابع قابل اشتراک است.

د) حضور ارتباطات مؤثر: ارتباط نداشتن کتابخانه ها با هم و در نتیجه عدم مبادله اطلاعات موجب می شود تا کتابخانه های فوق دچار دوباره کاری شوند و در نتیجه با هدر دادن بخشی از نیروی خود از اجرای فعالیت های مفید دیگر باز بمانند.

ه) ضرورت وجود نیروی انسانی کارآموده و متخصص در سطوح مدیریتی و اجرایی

و) لزوم وجود فهرست مشترک روزآمد

ز) پذیرش مسأله اهمیت امانت بین کتابخانه ای

ح) لزوم ایجاد مرکز هماهنگ کننده

نقش کتابخانه ملی در روابط بین الملل

در خصوص ضرورت روابط بین المللی کتابخانه های ملی، یاری (۱۳۸۷: ص. ۱۵۰) معتقد است کتابخانه های ملی بر اساس مجموعه وظایفی که در زمینه گردآوری، حفاظت، ساماندهی و اشاعه اطلاعات مربوط به فرهنگ، تمدن و آثار ملت خود دارند باید با مراکز همکار و مشابه خود در جهان ارتباط دائم داشته باشند. این وظایف، کار ویژه های مختلفی را ایجاد کرده است که از جمله شناسایی اطلاعات و محتوای تولیدی مرتبط و تلاش برای گردآوری آنها و به خصوص تبادل منابع، فهرست انتشارات نوشتاری و دیگر حامل های محتوایی قابل نگهداری و پردازش را می توان نام برد. در این زمینه برخی از کشورها از طریق مستقیم و با انعقاد تفاهم نامه های همکاری با سایر کتابخانه های ملی، برخی از طریق استفاده از ظرفیت های دیپلماتیک کشور متبوع خود همانند هیئت های نمایندگی سیاسی، فرهنگی و برخی دیگر از طریق نمایندگی های خارجی مقیم؛ اقدام به شناسایی، جمع آوری و تبادل منابع و یا حامل های محتوای مورد نظر می کنند. کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران نیز بر اساس وظایف خود در این زمینه، جمع آوری آثاری با ویژگی های زیر را در دستور کار دارد:

- کلیه آثار منتشره درباره ایران، به زبان فارسی و پژوهش های اسلام شناسی در سایر کشورها
- آثار ایرانیان خارج از کشور

که در این راستا با استفاده از همه راهکارهای موجود و با نگرش ویژه به اهمیت برقراری ارتباطات بین المللی به افزایش سطح روابط خود با موسسات حقوقی و شخصیت های حقیقی به خصوص کارشناسان و نخبگان علمی و فرهنگی دیگر ملل اقدام کرده است.

اهمیت تبادل میان فرهنگ ها و نقش کتابخانه های ملی در آن باعث شده است که برخی سازمان های بین المللی با رویکرد اقتصادی نیز با استفاده از این پتانسیل، حوزه فرهنگی را در مراودات خود پررنگ تر سازند. ابتکار و برگزاری نخستین اجلاس

روسای کتابخانه‌های ملی کشورهای عضو سازمان همکاری‌های اقتصادی اکو به میزبانی کتابخانه ملی کشورمان نمونه‌ای از این تغییر رویکرد است که براساس اصل بسترسازی ارتباط نخبگان و استفاده از آن در تسهیل ارتباط سیاسی و اقتصادی بین دول برگزار شد. (یاری، ۱۳۸۷: ص. ۱۵۳) در خصوص ضرورت ارتباط با موسسه فرهنگی اکو، یاری (۱۳۸۸: ص. ۱۰۰) بیان می‌دارد با بررسی‌های به عمل آمده سازمان همکاری‌های اقتصادی اکو که متشکل از کشورهای ایران، ترکیه، پاکستان، افغانستان، قرقیزستان، ازبکستان، قزاقستان، آذربایجان، ترکمنستان و تاجیکستان می‌باشد و بصورت تخصصی تر موسسه فرهنگی اکو، که متولی گسترش ارتباطات فرهنگی در منطقه اکو می‌باشد، به عنوان محملی مناسب برای شروع و بسط این دسته از فعالیت‌های بخش بین الملل سازمان اسناد و کتابخانه ملی انتخاب شد.

از طرف دیگر، با توجه به روند جهانی شدن و نقش کتابخانه ملی در مقام حافظه ملی کشورها، داوودی (۱۳۸۷: ص. ۱۴۷ و ۱۴۸) تأکید می‌نماید سیاست‌گذاران فرهنگی و مسئولان کتابخانه ملی کشور می‌توانند با دیدگاهی منطقه‌ای، سیاست‌های آتی کتابخانه ملی را باز تعریف کنند و در این همگرایی منطقه‌ای وظایف دیگری را از کتابخانه‌های ملی کشورهای دیگر حوزه مشترک فعالیت، بنا به پیشنهاد و موافقت، درخواست کنند. وی مصرانه پیشنهاد می‌نماید چنانچه بتوانیم نشانه بارزی برای کتابخانه ملی ایران در نظر بگیریم و آن را اعلام و عملی کنیم به این همگرایی منطقه‌ای و همکاری جهانی احتمالاً بهتر دست خواهیم یافت. مثلاً اعلام کنیم که آنچه مواد اطلاعاتی در زمینه زبان فارسی است، در کتابخانه ملی ایران گردآوری خواهد شد و حوزه تخصصی کتابخانه ملی را، مثلاً، در همین زمینه تعیین کنیم.

جذب گردشگران فرهنگی

یکی از استفاده‌های کتابخانه، جاذبه توریستی در کتابخانه‌های مدرن است. در دنیای مدرن هم کتابخانه‌ها ساخته می‌شود و مورد استفاده قرار می‌گیرد (حاجی زین العابدینی، ۱۳۹۳). اشرفی ریزی و کاظم پور (۱۳۹۱: ص. ۹۸-۱۱۴) برای جذب گردشگران فرهنگی به کتابخانه‌ها، برنامه‌هایی را ذکر کرده‌اند که برخی از آنها در راستای تقویت و توسعه روابط بین الملل کتابخانه‌ها می‌باشد. این برنامه‌ها عبارتند از:

- فعال کردن بخش روابط عمومی کتابخانه‌ها: کتابخانه‌ها با استفاده از تاکتیک‌های نوشتاری، گفتاری، بصری و چندرسانه‌ای قادرند با گردشگران فرهنگی ارتباط برقرار کرده و پیام کتابخانه‌ها و کشور میزبان را به گوش آنها برسانند.
- تربیت کتابداران خاص گردشگری
- راه اندازی و تقویت سایت کتابخانه: شاید بتوان گفت امروزه مهم‌ترین ابزار روابط عمومی کتابخانه، داشتن وب سایت مناسب است، زیرا به کاربران داخلی و خارجی اطلاعاتی درباره کتابخانه و رخدادها، مجموعه و خدماتش به طور روزآمد فراهم می‌آورد.
- معرفی کتابخانه در قالب کتاب یا بروشور به ویژه به زبان انگلیسی و عرضه آن به کشورهای دیگر از طریق فروش در نمایشگاه بین المللی کتاب تهران، اهداء از طریق رایزن‌های فرهنگی ایران به کشورهای مختلف، قرار دادن فایل آنها در سایت تمام کتابخانه‌های کشور با امکان دانلود رایگان، و اهداء از طریق سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری به گردشگران.
- در اختیار گذاشتن امکانات کتابخانه به ویژه برای گردشگران فرهنگی که با هدف کسب اطلاعات به هر کشوری وارد می‌شوند مانند امکان استفاده از اینترنت در محل کتابخانه.

- راه اندازی کتابخانه های تخصصی و منحصر بفرد: در ایران می توان با ایجاد کتابخانه هایی تخصصی با موضوعاتی مانند شیعه، تمدن بزرگ ایران - اسلام، هنر، فرش، صنایع دستی، آثار دانشمندان و غیره، دانشمندان و فرهیختگان زیادی را از کشورهای مختلف برای تحقیق و تتبع به کشور فراخواند.
- ایجاد خواهرخواندگی بین کتابخانه های برجسته داخل و خارج از کشور: در کشور ما کتابخانه های مختلفی از جمله کتابخانه آیت ... مرعشی نجفی، کتابخانه و موزه ملی ملک، کتابخانه ملی ایران، کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی، کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد دانشگاه تهران، کتابخانه و موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی چنین قابلیت هایی را برای مرادوات فرهنگی به ویژه در سطح جهان اسلام دارند.
- بازدید از کتابخانه ها: می توان کتابخانه های خاص را به دلیل قدمت، نوع معماری، مجموعه های خاص و یا خدمات منحصر بفرد به عنوان یکی از مکان های مورد بازدید گردشگران تعیین کرد.
- آموزش کتابداران کشورهای دیگر
- تشکیل کتابخانه های منطقه ای: کشورهایی که به دلایل خاصی مانند قومی، زبانی، فرهنگی و غیره با هم نزدیک هستند می توانند از این ظرفیت استفاده کرده و به تشکیل کتابخانه های مشترک اقدام نمایند و به تعامل بیشتر با یکدیگر بپردازند. مثلاً کتابخانه تخصصی زبان فارسی، کتابخانه تخصصی نفت.
- معرفی کتابخانه های کشور از طریق برنامه های بین المللی صدا و سیما مانند جام جم.

همکاری با موسسه فرهنگی اکو

این موسسه متولی گسترش ارتباطات فرهنگی در منطقه اکو می باشد (یاری، ۱۳۸۸). در چندین نشستی که بین روسای کتابخانه های ملی کشورهای عضو اکو برگزار شده است اساسنامه کنفرانس روسای کتابخانه های ملی کشورهای عضو اکو با هدف ایجاد تعامل، تبادل و هم افزایی اطلاعات، دانش و تجربه به تصویب رسیده است. برگزاری مستمر این کنفرانس می تواند به اشتراک گذاری اطلاعات کشورهای عضو و تکمیل منابع کتابخانه ای همدیگر کمک موثری نماید.

همچنین در راستای گسترش و نشر فرهنگ اقوام منطقه می توان با موسسه فرهنگی اکو همکاری داشت. برای مثال برگزاری نشست های نقش ادبیات در پیوند ملت های منطقه اکو (نشست ادبیات ... ، ۱۳۹۳) نیز ایجاد پایگاه های مختلف چند زبانه با همکاری کارگروه های تخصصی با حضور متخصصینی از کشورهای عضو اکو در قالب مرکز اطلاع رسانی کارگشاست. به منظور بهره برداری هر چه بیشتر کشورهای عضو از مجموعه های همدیگر، می توان از فهرست ها و کتابشناسی های چندزبانه و چکیده های استاندارد کمک گرفت (نجفقلی نژاد ورجوی و حسن زاده، ۱۳۹۳). این امر می تواند در قالب توسعه نظام های بازبایی اطلاعات چند زبانه باشد تا به کاربران اجازه داد به اطلاعات نوشته شده به زبان های منتخب دسترسی داشته باشند. (نیک نیا، ص. ۸۱)

برگزاری همایش ها، جشنواره و دوره های آموزشی در سطح منطقه و بین الملل

برگزاری همایش های بین المللی با مشارکت کتابخانه ها و مراکز علمی - تحقیقاتی سایر کشورها راهکار دیگر برای تقویت روابط بین المللی کتابخانه هاست. برای مثال دهمین همایش نسخ خطی اسلامی در دانشگاه کمبریج با موضوع «نسخ خطی و چالش ها» به همت انجمن نسخ خطی اسلامی با همکاری بنیاد دانشنامه اسلامی و مرکز مطالعات اسلامی دانشگاه کمبریج برگزار گردید

دهمین همایش نسخ خطی اسلامی) در همین راستا سازمان اسناد و کتابخانه ملی، سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی، کتابخانه آیت الله مرعشی نجفی، کتابخانه مجلس و چند کتابخانه دیگر در کشور دارای نسخ خطی و میراث گرانبه ایرانی - اسلامی هستند که می‌توانند در برگزاری چنین همایش‌های مشارکت فعال داشته باشند. برگزاری جشنواره‌ها و فستیوال‌های بین‌المللی به مناسبت‌های مختلف از سوی کتابخانه‌های بزرگ کشور راهبرد موثری است. برای مثال یکی از برنامه‌های جشنواره بین‌المللی امام رضا (ع)، جشنواره کتاب سال رضوی است که مسئولیت برگزاری آن چندین سال است که برعهده سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی^{۱۲} قرار گرفته و هم‌اکنون بعد بین‌المللی آن تقویت و توسعه یافته است.

برگزاری دوره‌های آموزش و کارگاه‌های آشنایی با نسخ خطی موجود در کتابخانه‌های کشور به زبان‌های مختلف فارسی، عربی، ترکی، اردو و ... به‌همراه بازدید تخصصی از بخش خطی کتابخانه‌های بزرگ‌ساز و کار دیگری است. برای نمونه می‌توان از تجربه کتابخانه‌های سایر کشورهای در این زمینه استفاده کرد (کارگاه آشنایی با نسخه‌های ...، ۱۳۹۳). این دوره‌ها را بصورت مجازی نیز می‌توان برگزار نمود.

برقراری ارتباط با رایزنان فرهنگی

دعوت از سفراء، کارداران و رایزنان فرهنگی مقیم کشور. برای مثال کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی در سال ۱۳۹۲ اهم فعالیت‌های بین‌المللی خود در این راستا را بیان کرده است. (کنعانی، ۱۳۹۲: ص. ۴۰) نیز هماهنگی با رایزنان فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در سایر کشورها برای حضور در کنگره‌ها و نشست‌های بین‌المللی مرتبط یا اخذ غرفه در نمایشگاه‌های کتاب. برای مثال شرکت رایزن فرهنگی ایران در نشست "نقش کتاب در ارتقاء روحی و معنوی" با همکاری دانشگاه فارابی قزاقستان و خانه کتاب و ارائه سخنرانی با عنوان "جایگاه و ارزش نسخه‌های خطی و ضرورت توجه به آن". وی در این نشست به وجود نسخه‌های خطی موجود در کتابخانه‌های جمهوری اسلامی ایران و تجربیات گسترده در شناسایی، فهرست‌نویسی و مرمت آثار مکتوب و دستنویس اشاره کرده و آمادگی رایزنی فرهنگی کشورمان را برای کمک به کتابخانه‌ها، دانشگاه‌ها و مراکز علمی و آموزشی در زمینه شناسایی، فهرست‌نویسی و مرمت آثار مکتوب و دستنویس این مراکز اعلام نموده است (نشست نقش کتاب در ...، ۱۳۹۳).

مشارکت با رایزنی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در برنامه‌های ایجاد و راه‌اندازی کتابخانه در سایر کشورهای همسایه و منطقه نیز مورد استقبال قرار گرفته است. برای مثال به همت رایزنی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، کتابخانه عمومی مسجد جامع امیرالمؤمنین (ع) در منطقه محروم غرب کابل تجهیز و راه‌اندازی شده است. (افتتاح کتابخانه عمومی ...، ۱۳۹۳).

همکاری با انجمن‌ها و اتحادیه‌های کتابخانه‌ای بین‌المللی

عضویت در انجمن‌های حرفه‌ای بین‌المللی و همکاری مستمر با آنها مانند فدراسیون بین‌المللی انجمن‌ها و موسسات کتابخانه‌ای (ایفلا)، انجمن جهانی کتب خطی اسلامی، انجمن بین‌المللی کتابخانه‌های مراکز خاورشناسی، شورای بین‌المللی آرشیو، انجمن بین‌المللی کتابخانه‌های شهری (INTAMEL) شورای بین‌المللی انجمن‌های کتابخانه‌های دینی سازمان علمی و فرهنگی جهان اسلام (COMSTECH) انجمن بین‌المللی کتابخانه‌های مراکز خاورشناسی، شورای بین‌المللی اسناد (ICA) (ضابط، ۱۳۹۰). نیز همکاری با سازمان‌هایی که در زمینه گسترش فعالیت‌های مربوط به خواندن فعالیت می‌کنند. مانند:

¹² -<http://ketabsal.aqlibrary.ir/index.php/fa/>

انجمن بین المللی خواندن (IRA)^{۱۳}، IBBY فعال در زمینه کتاب کودک^{۱۴}، RIF در زمینه سوادآموزی کودکان^{۱۵}. (پروین و ناخدا، ۱۳۹۳)

ارتقاء ارتباطات بین المللی با ISESCO^{۱۶} آیسسکو یک سازمان علمی، فرهنگی و آموزشی وابسته به سازمان کنفرانس اسلامی است. هدف این سازمان پشتیبانی از دانشگاه ها و مراکز آموزش عالی کشورهای اسلامی و برقراری ارتباط میان آن هاست (محمدی، ۱۳۹۲، ص. ۲۹۰).

مشارکت در برنامه های بین المللی ایفلا مانند کمپین برای کتابخانه های جهانی^{۱۷} مندرج در وب سایت ایفلا و جمع آوری کمک های مالی مردمی و خرید منابع جدید و ارائه آن به کشورهای مورد نظر با هدف توسعه مجموعه منابع کتابخانه ای. نیز می توان به برنامه های انجمن کتابداران آمریکا (ALA...) و کتابخانه بریتانیا (Working Internationally) توجه نمود. ارائه آمار و اطلاعات انواع منابع موجود در کتابخانه های ایران به کمیته ارزیابی و آمار ایفلا^{۱۸} جهت تنظیم گزارش آمار جهانی کتابخانه ها از سوی ایفلا نیز در معرفی توانمندی های کتابخانه های کشور موثر است.

ایجاد کنسرسیوم ها و اتحادیه های کتابخانه ای در کشورهای منطقه

برقراری ارتباطات فرهنگی با سایر کشورها با هدف تبادل و انتقال تصاویر نسخ خطی اسلامی و ایرانی از کلیه کتابخانه ها با ایجاد موسسه و اتحادیه نسخه های خطی اسلامی- ایرانی بصورت منطقه ای میسر است. در این خصوص فعالیت های موسسه نسخه های خطی عربی^{۱۹} می تواند برای کسب تجربه مفید باشد (طناحی، ۱۳۹۲). سامان دهی مراکز تحقیقاتی مربوط به نسخ خطی فارسی در خارج از کشور با توجه به برخورداری سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی از نسخ خطی در مرکز تحقیقات زبان فارسی در هند و پاکستان (دهشیری، ۱۳۹۳: ص. ۳۸۸) می تواند با ایجاد اتحادیه نسخه های خطی اسلامی - ایرانی در اولویت قرار گیرد. از طرف دیگر، بزرگترین مجموعه قرآن های خطی جهان در کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی و قرآن های خطی موجود در سایر کتابخانه های کشور می تواند به تقویت و توسعه بنیاد بین المللی قرآن زیر نظر سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی منجر شود و در راستای تبادل تصاویر، تحقیق و نشر قرآنهای قدیمی و نفیس با مشارکت کشورهای اسلامی گام های موثری برداشت. هم اکنون همکاری های دوجانبه انجام می شود. همکاری سازمان کتابخانه ها، موزه ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی با مرکز تحقیقات تاریخ، هنر و فرهنگ اسلامی (ارسیکا)^{۲۰} از کشور ترکیه در نشر نفیس و تحقیقی قرآن دستخط حضرت امام علی علیه السلام به خط کوفی در این خصوص قابل ذکر است.

توسعه فعالیت های کنسرسیوم محتوای ملی^{۲۱} به کشورهای اسلامی و همسایه ایران در ارائه خدمات دیجیتال سازی و ارائه محتوای دیجیتالی نسخ خطی ایرانی و اسلامی موجود در این کشورها به زبان های مختلف نیز گامی عملی در ارتباطات بین المللی براساس کنسرسیوم و ائتلاف است که زیرساخت های آن از قبل فراهم آمده است. لازم به ذکر است کنسرسیوم محتوای ملی در

¹³- International Reading Association

¹⁴- The International Board on Books for Young

¹⁵- Reading Is Fundamental

¹⁶- Islamic Educational, Scientific and Cultural Organisation (ISESCO)

¹⁷- Campaign for World's Libraries

¹⁸- IFLA's Statistics and Evaluations Committees

²⁰ - (www.ircica.org) مرکز الابحاث للتاریخ والفنون والثقافة الاسلامیه -

²¹ - www.icnc.ir

صدد است دسترسی به محتوای اعضای خود را برای کاربران در سطح ملی و بین‌المللی به بهترین نحو ممکن فراهم آورد. در همین راستا ضروری است درگاه عربی سایت نیز به دو درگاه فارسی و انگلیسی افزوده شود.

توسعه همکاری کتابخانه‌های کشورهای همسایه در دو حوزه زبان فارسی و دین اسلام از طریق کمیته ملی حافظه جهانی ایران^{۲۲} و کشورهای مذکور با ارائه آثار مشترک در راستای برنامه حافظه جهانی یونسکو^{۲۳} و کمیته منطقه‌ای آسیا و اقیانوسیه حافظه جهانی راهکار دیگری است که می‌توان برای توسعه دیپلماسی فرهنگی از ظرفیت کتابخانه‌های کشور بهره گرفت. ضروری است کمیته ملی حافظه جهانی با مشارکت کمیسیون ملی یونسکو از مجموعه داران و آرشیوهای در معرض خطر کشورهای همسایه بخصوص برای مرمت آنها حمایت مالی نموده و با همکاری کتابخانه‌های بزرگ کشور، منابع در معرض خطر را دیجیتال سازی و یک نسخه دیجیتال از آنها نیز در دسترس پژوهشگران و محققان قرار داد. برای مثال می‌توان به تلاش‌های سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی برای دیجیتال سازی نسخ خطی و منابع در معرض خطر چندین مجموعه و کتابخانه شخصی و حوزوی کشور اشاره نمود (وقتی نسخه‌های خطی...، ۱۳۹۲). این امر می‌تواند در کشورهای همسایه ایران نیز صورت پذیرد.

ایجاد اتحادیه جهانی کتابخانه‌های شیعی (ضابط، ۱۳۹۰) نیز راهکاری است که می‌تواند با مشارکت کتابخانه‌های عتبات عالیات در عراق و حرم حضرت رضا علیه السلام و حرم حضرت معصومه سلام الله علیه در ایران، اولین گام‌های آن را برداشت.

نتیجه‌گیری

نقش کتابخانه‌های بزرگ کشور در دیپلماسی فرهنگی و جایگاه آنها در تبادل ایده‌ها، انگاره‌ها، ایده‌آل‌ها، اندیشه‌ها، اطلاعات، هنر، دانش، مهارت‌ها، باورها، سنت‌ها و سایر خاصه‌ها و عناصر فرهنگی کشور با سایر کشورها و ملت‌ها جهت ایجاد و تقویت درک و فهم متقابل مورد بررسی قرار گرفت. تقویت و توسعه دیپلماسی فرهنگی و روابط بین‌الملل در کتابخانه‌ها و بهره‌برداری دستگاه دیپلماسی فرهنگی کشور بخصوص سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی جمهوری اسلامی ایران با نظارت و هماهنگی ساز و کارهای مربوط و پرهیز از انجام موازی کاری و تداخل وظایف می‌تواند از چالش‌ها و مشکلات بکاهد. عمده‌ترین ساز و کارهای توسعه و تقویت دیپلماسی فرهنگی با استفاده از ظرفیت‌های کتابخانه‌های کشور عبارتند از جذب گردشگران فرهنگی با فعال کردن بخش روابط بین‌المللی کتابخانه‌ها؛ راه‌اندازی و تقویت سایت چندزبانه کتابخانه‌ها؛ راه‌اندازی کتابخانه‌های تخصصی و منحصر بفرد با موضوعاتی مانند شیعه، تمدن بزرگ ایران - اسلام، هنر، فرش، صنایع دستی، آثار دانشمندان؛ ایجاد خواهرخواندگی بین کتابخانه‌های برجسته داخل و خارج از کشور؛ تشکیل کتابخانه‌های منطقه‌ای مثلاً کتابخانه تخصصی زبان فارسی، کتابخانه تخصصی نفت؛ معرفی کتابخانه‌های کشور از طریق برنامه‌های بین‌المللی صدا و سیما مانند جام جم. همکاری با موسسه فرهنگی اکو از طریق برگزاری مستمر کنفرانس روسای کتابخانه‌های ملی کشورهای عضو اکو؛ برگزاری نشست‌های نقش ادبیات در پیوند ملت‌های منطقه اکو؛ ایجاد پایگاه‌های مختلف چندزبانه با همکاری کارگروه‌های تخصصی با حضور متخصصینی از کشورهای عضو اکو در قالب مرکز اطلاع‌رسانی؛ توسعه نظام‌های بازیابی اطلاعات چندزبانه. برگزاری همایش‌ها، جشنواره و دوره‌های آموزشی در سطح منطقه و بین‌الملل بخصوص در موضوع نسخ خطی؛ برگزاری جشنواره‌ها و فستیوال‌های بین‌المللی از سوی کتابخانه‌های بزرگ کشور برای مثال جشنواره کتاب سال رضوی؛ برگزاری دوره‌های آموزش و کارگاه‌های آشنایی با نسخ خطی موجود در کتابخانه‌های کشور به زبان‌های مختلف فارسی، عربی، ترکی، اردو و ... به‌مراه بازدید تخصصی از بخش خطی کتابخانه‌های بزرگ. برقراری ارتباط با رایزنان فرهنگی با دعوت از سفراء، کارداران و رایزنان فرهنگی مقیم کشور جهت بازدید و آشنایی با

²² - <http://old.nlai.ir/Default.aspx?alias=old.nlai.ir/irwm>

²³ - Memory of the World Programme

توانمندی های کتابخانه ها؛ هماهنگی با رایزنان فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در سایر کشورها برای حضور در کنگره ها و نشست های بین المللی مرتبط یا اخذ غرفه در نمایشگاه های کتاب؛ مشارکت با رایزنی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در برنامه های ایجاد و راه اندازی کتابخانه در سایر کشورهای همسایه و منطقه . همکاری با انجمن ها و اتحادیه های کتابخانه ای بین المللی با عضویت و مشارکت در فدراسیون بین المللی انجمن ها و موسسات کتابخانه ای (ایفلا)، انجمن جهانی کتب خطی اسلامی، انجمن بین المللی کتابخانه های مراکز خاورشناسی، شورای بین المللی آرشیو، انجمن بین المللی کتابخانه های شهری (INTAMEL) شورای بین المللی انجمن های کتابخانه های دینی سازمان علمی و فرهنگی جهان اسلام (COMSTECH) انجمن بین المللی کتابخانه های مراکز خاورشناسی، شورای بین المللی اسناد (ICA)؛ همکاری با سازمان هایی که در زمینه گسترش فعالیت های مربوط به خواندن فعالیت می کنند مانند انجمن بین المللی خواندن (IRA) ، IBBY فعال در زمینه کتاب کودک، RIF در زمینه سوادآموزی کودکان؛ ارتقاء ارتباطات بین المللی با آیسسکو. ایجاد کنسرسیوم ها و اتحادیه های کتابخانه ای در کشورهای منطقه با ایجاد موسسه و اتحادیه نسخه های خطی اسلامی- ایرانی؛ همکاری با بنیاد بین المللی قرآن؛ توسعه فعالیت های کنسرسیوم محتوای ملی به کشورهای اسلامی و همسایه ایران؛ توسعه همکاری کتابخانه های کشورهای همسایه در دو حوزه زبان فارسی و دین اسلام از طریق کمیته ملی حافظه جهانی ایران و کشورهای مذکور با ارائه آثار مشترک در راستای برنامه حافظه جهانی یونسکو و کمیته منطقه ای آسیا و اقیانوسیه حافظه جهانی؛ ایجاد اتحادیه کتابخانه های جهان تشیع.

منابع و ماخذ

- اشرفی ریزی، حسن و کاظم پور، زهرا (۱۳۹۱). کتابخانه ها و گردشگری فرهنگی فرصتی برای توسعه خدمات اطلاع رسانی. - تهران: چاپار.
- افتتاح کتابخانه عمومی در کابل (۱۳۹۳). خبرگزاری کتابداری و اطلاع رسانی ایران (لیزنا). بازیابی ۱۸ خرداد، ۱۳۹۳، از <http://www.lisna.ir>
- باد، جان (۱۳۷۶). ارتباط شناسی و کتابداری. ترجمه محبوبه مهاجر، نورالله مرادی. - تهران: سروش (انتشارات صدا و سیما).
- پروین، سمیه و ناخدا، مریم (۱۳۹۳). سازمان ها، موسسه ها و برنامه های حوزه خواندن در جهان. کتاب ماه کلیات، ۱۷(۴)، ۴۰-۴۲.
- حاجی زین العابدینی، محسن (۱۳۹۳). کارگاه فناوری های مدرن در کتابخانه ها برگزار شد. خبرگزاری کتابداری و اطلاع رسانی ایران (لیزنا). بازیابی ۱۷ خرداد، ۱۳۹۳، از <http://www.lisna.ir>
- خانی، محمدحسن (۱۳۸۴). دیپلماسی فرهنگی و جایگاه آن در سیاست خارجی کشورها. مجله دانش سیاسی، ۲(۲)، ۱۳۵-۱۴۸.
- خراسانی، رضا (۱۳۸۷). جایگاه و نقش قدرت فرهنگی در سیاست خارجی و تأثیر آن بر روند تحولات جهانی. فصلنامه علوم سیاسی، ۱۱(۴۱)، ۴۷-۷۲.
- داوودی، مهدی (۱۳۸۷). کتابخانه ملی و جهانی شدن. کتاب ماه کلیات، ۱۳۳(۴)، ۱۴۴-۱۴۸.
- دهشیری، محمدرضا (۱۳۹۳). دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران. - تهران: شرکت انتشارات علمی و فرهنگی.
- دهمین همایش نسخ خطی اسلامی در دانشگاه کمبریج برگزار می شود. خبرگزاری بین المللی قرآن (ایکنا). بازیابی ۳۱ اردیبهشت، ۱۳۹۳، از <http://iqna.ir/fa/News/1389013>
- سیوئل، فیلیپ اچ. (۱۳۷۷). اشتراک منابع: همکاری و هماهنگی در خدمات کتابداری و اطلاع رسانی. ترجمه زیر نظر حسین مختاری معمار. - تهران: مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران.
- سوهانیان حقیقی، محمد (۱۳۸۸). کتابخانه ها و فرآیند جهانی شدن. کتابداری و اطلاع رسانی، ۷(۲۵)، ۴۳-۴۹.

صادق زاده وایقان، علی (۱۳۹۰). جریان اطلاعات در پژوهشکده های وابسته به مراکز آموزش عالی کشور و ارائه یک الگوی مناسب. دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، گروه علم اطلاعات و دانش شناسی، رساله دکتری رشته علم اطلاعات و دانش شناسی.

ضابط، حیدر رضا (۱۳۹۰). ۵۹ پیشنهاد برای ارتقای روابط بین المللی سازمان کتابخانه ها، موزه ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی. چاپ نشده.

طباطبایی، علی (۱۳۸۷). راهکارهای ارتقای جایگاه ایران در سازمان های بین المللی. با همکاری مرکز تحقیقات استراتژیک (مجمع تشخیص مصلحت نظام)، معاونت پژوهشی دانشگاه آزاد اسلامی؛ ویراستار سعید احمدی. - تهران: دانشگاه آزاد اسلامی، معاونت پژوهشی: دفتر گسترش تولید علم.

طناحی، محمود محمد (۱۳۹۲). موسسه نسخه های خطی عربی (گذری بر نیم قرن فعالیت آن)، ترجمه حسین علینقیان. کتاب ماه کلیات، ۱۶(۸)، ۹۵-۹۹.

علی بیگ، محمدرضا و دمرچی لو، منصوره (۱۳۹۰). خرید ائتلافی منابع علمی. - تهران: کتابدار.

علیدوستی، سیروس (۱۳۸۰). اشتراک منابع و همکاری بین کتابخانه ها. - تهران: مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران.

قدمی، محسن و مصطفوی، حمید (۱۳۸۸). اهمیت فعالیتهای فرهنگی در روابط بین الملل و ارائه مدل عملیاتی دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران. مجله مدیریت فرهنگی، ۳(۵)، ۶۱-۸۳.

کارگاه آشنایی با نسخه های خطی فارسی در کتابخانه ملی فرانسه (۱۳۹۳). خبرگزاری کتابداری و اطلاع رسانی ایران (لیزنا). بازیابی ۱۷ خرداد، ۱۳۹۳، از <http://www.lisna.ir>

کرزیس، ریچارد و گاستون لیتون (۱۳۸۰). دنیای کتابداری: مطالعه تطبیقی. مترجم علی شکویی. - تهران: دانشگاه آزاد اسلامی؛ مرکز انتشارات علمی.

کنعانی، یاسر (۱۳۹۲). اهم فعالیت های بین المللی کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی در نیم سال اول ۱۳۹۲. نامه بهارستان، (۳).

محمدی، کوروش (۱۳۹۲). قلمروهای تکافل در توسعه دیپلماسی فرهنگی کشورهای اسلامی عضو آیسسکو در جایگاه تکافل و رفتارهای حمایت گرانه در دیپلماسی فرهنگی گردآوری و تدوین محمدرضا دهشیری، جلال دهقانی فیروزآبادی و بهنام سرخیل. - تهران: انتشارات بین المللی الهدی.

محمدی، منوچهر (۱۳۸۶). آینده نظام بین الملل و سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران. - تهران: وزارت امور خارجه، مرکز چاپ و انتشارات.

نجفقلی نژاد ورجوی، اعظم و محمد حسن زاده (۱۳۹۳). عوامل تقویت کننده همکاری میان کتابخانه های ملی کشورهای عضو اکو. فصلنامه مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات، ۲۵(۱)، ۸۶-۱۰۹.

نشاط، نرگس (۱۳۷۹). نظامهای همکاری بین کتابخانه ای. - تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت). نشست ادبیات محور پیوند ملتهای منطقه اکو برگزار شد (۱۳۹۳). خبرگزاری کتابداری و اطلاع رسانی ایران (لیزنا). بازیابی ۲۷

اردیبهشت، ۱۳۹۳، از <http://www.lisna.ir>

نشست "نقش کتاب در ارتقاء روحی و معنوی" برگزار شد (۱۳۹۳). خبرگزاری کتابداری و اطلاع رسانی ایران (لیزنا). بازیابی ۱۷ خرداد، ۱۳۹۳، از <http://www.lisna.ir>

نیک نیا معصومه (۱۳۹۳). دسترسی به اطلاعات و نیازهای کاربران کتابخانه در کشورهای در حال توسعه. کتاب ماه کلیات، ۱۷(۱۹۶)، ۷۹-۸۵.

وقتی نسخه های خطی شخصی هم دیجیتال می شوند مأموریتی برای دیجیتال سازی در شیراز، لار و بیرجند(۱۳۹۲). دانشورز، ماهنامه فرهنگی و اطلاع رسانی سازمان کتابخانه ها، موزه ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی، (۱۰۱-۱۰۲)، ۱۴-۱۵.
یاری، حامد (۱۳۸۷). نقش کتابخانه های ملی در روابط فرهنگی بین ملت ها با نگاهی به فعالیت ها و روابط بین المللی کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران. کتاب ماه کلیات، (۱۳۳)، ۱۴۹-۱۵۳.

یاری، حامد (۱۳۸۸). کنفرانس روسای کتابخانه های ملی کشورهای عضو اکو. کتاب ماه کلیات، (۱۳۸)، ۱۰۰-۱۰۳.

ALA 2015 International Strategic Plan- Activities to Annual 2013 (Adopted Midwinter 2012). Retrieved June 9, 2014, from <http://www.ala.org/offices/sites/ala.org.offices/files/content/iro/Intl%20Strategic%20Plan%20Activities%2012-13.pdf>

Working Internationally. Retrieved June 9, 2014, from <http://www.bl.uk/aboutus/stratpolprog/workingint/>